

ANNA KAPAŁA

Agroturystyka jako rodzaj działalności rolniczej w prawie włoskim

1. W świetle art. 2135 włoskiego kodeksu cywilnego z 1942 r., w ramach działalności wykonywanych przez przedsiębiorcę rolnego można wyróżnić działalności rolnicze z natury (uprawa gruntu, gospodarka leśna, hodowla zwierząt) oraz tzw. rolnicze działalności powiązane (*attività connesse*). Działalności powiązane nie mają charakteru rolniczego, ale – z uwagi na ich związek z jedną z tradycyjnych działalności wymienionych w kodeksie cywilnym – są kwalifikowane jako rolnicze. Ich zakres, obejmujący zgodnie z pierwotnym brzmieniem wymienionego artykułu przetwórstwo i zbyt produktów, został rozszerzony dekretem nr 228 w sprawie orientacji i modernizacji sektora rolnego z 2001 r.¹ o świadczenie dóbr i usług, w tym o agroturystykę. W ten sposób agroturystyka została zakwalifikowana jako rodzaj działalności rolniczej, tj. jako rolnicza działalność powiązana.

Wprowadzenie tak szerokiego pojęcia działalności rolniczej było odpowiedzią na potrzebę unowocześnienia tego działu prawa w kontekście globalizacji gospodarki i wynikającej z niej europejskiej polityki, promującej wielofunkcyjność gospodarstwa rolnego. Nowelizacja kodeksu umożliwiła przedsiębiorcy rolnemu prowadzenie działalności handlowej i usługowej, jaką jest m.in. turystyka, bez ryzyka utraty jego szczególnej pozycji prawnej, uprzywilejowanej w stosunku do przedsiębiorcy handlowego².

¹ Zob. dekret z mocą ustawy nr 228/2001 z 18 maja 2001 r. w sprawie orientacji i modernizacji sektora rolnego, „Gazzetta Ufficiale”, nr 149 z 15 czerwca 2001 r.

² Por. A. Szymecka, *Wielofunkcyjne przedsiębiorstwo rolne w prawie włoskim*, „Przeгляд Prawa Rolnego” red. R. Budzinowski, 2007, nr 1, s. 231 i n.; F. Albisinni, C. A. Graziani, P. Urbani, *Legge 5 dicembre 1985, n. 730 Disciplina dell'agriturismo*, „Le Nuove Leggi Civili Commentate” 1986, z. 9, s. 741.

Z drugiej strony, działalność turystyczna wykonywana przez przedsiębiorcę rolnego, spełniająca określone kryteria powiązania z działalnością rolniczą, nie jest traktowana jak działalność handlowa, lecz podlega reżimowi rolnemu i kwalifikowana jest jako „agroturystyka”.

Agroturystyka została uznana za działalność powiązaną najpierw w doktrynie³, a później w ustawie nr 730 z 1985 r. o agroturystyce⁴, wyprzedzając w ten sposób, a nawet inspirując nowelizację kodeksu cywilnego z 2001 r. Regulacje z zakresu agroturystyki mają więc we Włoszech długą tradycję i charakteryzują się rozbudowanymi i kompleksowymi postanowieniami, co zasadniczo odróżnia je od skromnych w tej dziedzinie przepisów polskich. Ustawodawstwo polskie nie stworzyło pojęcia działalności powiązanych, a uregulowania prawne z zakresu agroturystyki nie mają charakteru systemowego i zostały przyjęte w sposób niezharmonizowany i przypadkowy na potrzeby różnych ustaw. Dlatego prezentacja pojęcia działalności agroturystycznej w prawie włoskim, a szczególnie sposobu jej powiązania z działalnością rolniczą, może być interesująca dla polskiego czytelnika. Stanowi ona bowiem dobry punkt odniesienia oceny polskich rozwiązań i sformułowania wniosków w celu unowocześnienia tego działu prawa w Polsce, zwłaszcza w zakresie stworzenia definicji agroturystyki i kryteriów jej powiązania z działalnością rolniczą z natury.

W Polsce tematyka agroturystyki omawiana jest głównie z punktu widzenia ekonomii, natomiast jej problematyce prawnej nie poświęcono należytej uwagi⁵.

Pojęcie agroturystyki jako działalności powiązanej jest poruszane jedynie w opracowaniach omawiających zagadnienia działalności rolniczej

³ Zob. A. Carrozza, *Agriturismo*, w: *Dizionario di diritto agrario*, red. A. Carrozza, Milano 1983, s. 69; C. Lazzarra, *Impresa agricola*, w: *Commentario del codice civile*, red. Scialoja-Branca, Bologna 1980, s. 81; P. Masi, *Le attività connesse*, w: *Manuale di diritto agrario italiano*, red. N. Irti, Torino 1978, s. 106.

⁴ Ustawa nr 730 z 5 grudnia 1985 r. o agroturystyce, „Gazzetta Ufficiale”, nr 295 z 16 grudnia 1985 r. Art. 2 tej ustawy stanowił, że działalności agroturystyczne są to wyłącznie działalności przyjmowania osób i gościnności wykonywane przez przedsiębiorców rolnych w rozumieniu art. 2135 wł. k.c., przy wykorzystaniu własnego gospodarstwa i w stosunku powiązania i komplementarności względem uprawy gruntu, lasu i hodowli bydła, które muszą w każdym razie pozostać głównymi kierunkami działalności.

⁵ Zob. M. Sznajder, L. Przezbórska, *Agroturystyka*, Warszawa 2006; *Agroturystyka i usługi towarzyszące*, red. W. Musiał, Kraków 2005; *Rozwój agroturystyki i jej wpływ na przeobrażenia w rolnictwie i na wsi*, red. M. Dąbrowska, Olsztyn 2000; J. Raciborski, *Uregulowania prawne agroturystyki i turystyki wiejskiej – próba oceny*, „Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej im. H. Kołłątaja w Krakowie” 2003, z. 90, s. 93 i n.; M. Błażejczyk, *Prawno-rolne aspekty rozwoju wiejskiej turystyki*, „Prawo Rolne” 1992, z. 2, s. 79 i n.

we Włoszech⁶. Bogaty w tym zakresie dorobek włoskiej literatury, zarówno o charakterze komentarzowym, jak i książkowym, zawiera szczegółową analizę wszystkich aspektów uregulowań prawnych agroturystyki⁷.

Celem niniejszego artykułu jest bliższa charakterystyka elementów, które przesądzają o kwalifikowaniu agroturystyki jako działalności rolniczej. Realizacja tego celu wymaga przeprowadzenia analizy kryteriów sformułowanych przez ustawodawcę w odniesieniu do różnych form działalności wchodzących w zakres agroturystyki. Punktem wyjścia podejmowanej w artykule problematyki badawczej będzie przedstawienie ustawowej definicji agroturystyki na tle kodeksowego pojęcia działalności powiązanych. Główne rozważania skupią się wokół kryteriów określonych w obowiązującej ustawie z zakresu agroturystyki, które stanowią o jej kwalifikacji jako działalności rolniczej. Na tym tle wysuniętych zostanie kilka propozycji dotyczących polskich regulacji prawnych w omawianym zakresie.

2. Pierwsze unormowania prawne z zakresu agroturystyki zostały wydane we Włoszech na poziomie regionalnym już w latach siedemdziesiątych⁸. W 1985 r. weszła w życie wspomniana już ustawa nr 730/85, która w szczegółowy sposób określiła ramy działalności agroturystycznej⁹. Najważniejszym jej postanowieniem w omawianym tu zakresie było uznanie świadczenia usług przyjmowania osób i podawania posiłków przez przedsiębiorców rolnych w ich gospodarstwach za powiązaną działalność rolniczą¹⁰.

⁶ R. Budzinowski, *Nowa definicja przedsiębiorstwa rolnego we włoskim kodeksie cywilnym*, „Studia Iuridica Agraria”, tom III, Białystok 2002, s. 91; idem, *Prawne pojęcie działalności rolniczej*, „Prawo i Administracja”, tom II, Piła 2003, red. R. Budzinowski, s. 167 i n.; A. Szymek, op. cit., s. 225 i n.

⁷ Zob. zwłaszcza: L. Costato, *Finalità*, w: *Legge 20 febbraio 2006, n. 96, Disciplina dell'agriturismo*, „Rivista di Diritto Agrario”, 2006, z. 4, s. 399-407; C. A. Graziani, F. Albisinni, *Definizione di attività agrituristiche*, w: ibidem, s. 407-472; L. Paoloni, *Criteri e limiti dell'attività agriturstica*, w: ibidem, s. 487-499; F. Albisinni, *Diritto agrario territoriale. Lezioni, norme, casi*, Roma 2004; L. Francario, L. Paoloni, *L'impresa agriturstica*, Napoli 1989; F. Albisinni, *Giudici e agriturismo*, Napoli 1993; F. Albisinni, C. A. Graziani, P. Urbani, op. cit., s. 741 i n.

⁸ Zob. np. ustawy: prowincji Trento nr 11 z 20 marca 1973 r., prowincji Bolzano nr 42 z 10 września 1973 r., regionu Veneto nr 21 z 31 stycznia 1975 r.

⁹ Należy dodać, że ustawodawca krajowy stworzył jedynie (choć w szczegółowy sposób) ramy działalności agroturystycznej, bowiem – według przepisów art. 117 Konstytucji Włoch – władzy państwowej w dziedzinie rolnictwa przysługują kompetencje w zakresie ustalania ogólnych zasad i celów, a szczegółowe rozwiązania należą do kompetencji regionów.

¹⁰ Szerzej na temat ustawy zob. F. Albisinni, C. A. Graziani, P. Urbani, op. cit., s. 741 i n.

Aktualnie obowiązująca ustawa nr 96 o agroturystyce z 2006 r.¹¹ szeroko odwołuje się do poprzedniej regulacji, a także wprowadza istotne zmiany, uwzględniające postanowienia dekretu orientacyjnego i porządkuje te przepisy, które w ciągu 20 lat stosowania ujawniły ograniczenia lub wątpliwości interpretacyjne¹². Nowy akt prawny potwierdził konieczność występowania „parametru powiązania” między działalnością rolniczą a działalnością, której charakter nie przystaje do tradycyjnego modelu rolnictwa. Ustawodawca nie powołał do życia osobnej kategorii przedsiębiorstwa agroturystycznego, a zatem nie uznał agroturystyki za działalność rolniczą *ex se*, lecz uzależnił przyznanie jej statusu rolnego od spełnienia warunku powiązania z podstawową działalnością rolniczą¹³.

Analiza ustawowej definicji agroturystyki wymaga zapoznania się z pojęciem działalności powiązanych, określonym w kodeksie cywilnym. Według ust. 3 art. 2135 wł. k.c., „za działalności powiązane, wykonywane przez tego samego przedsiębiorcę, rozumie się, w każdym razie, działalności polegające na obrabianiu, przetwarzaniu, komercjalizacji i podnoszeniu wartości, odnoszone do produktów, otrzymanych w większości z uprawy gruntu, lasu oraz hodowli zwierząt. Pojęcie to obejmuje także działalność ukierunkowaną na dostarczanie dóbr lub świadczenie usług, przy wykorzystaniu w większości urządzeń lub zasobów gospodarstwa, które są normalnie stosowane do wykonywania działalności rolniczej, a także działalności polegające na podnoszeniu wartości terytorium i dziedzictwa wiejskiego oraz leśnego albo też na przyjmowaniu osób i gościnności”. Kodeks cywilny w ramach działalności powiązanych wymienia podstawowe dla agroturystyki działalności: przyjmowanie osób i gościnność. Szczegółowe regulacje w zakresie agroturystyki ustanawia ustawa szczególna.

Na podstawie art. 2 pkt 1 obowiązującej ustawy nr 96/2006, za działalność agroturystyczną uważa się „przyjmowanie osób i gościnność, wykonywane przez przedsiębiorców rolnych, o których mowa w art. 2135 wł. k.c., przy wykorzystaniu własnego gospodarstwa w powiązaniu z tra-

¹¹ Ustawa nr 96 o agroturystyce z 20 lutego 2006 r., „Gazzetta Ufficiale”, nr 63 z 16 marca 2006 r.

¹² F. Albisinni, *Definizione di attività...*, s. 447.

¹³ Według niektórych autorów, w obecnej rzeczywistości prawnej, zmienionej zasadniczo dekretem nr 228/2001, charakteryzującej się wielością modeli przedsiębiorstwa rolnego, działalność agroturystyczna mogłaby być uregulowana jako działalność rolnicza *ex se*, albowiem „jest w stanie dowartościowywać zasoby rolnicze i obszary wiejskie i jest ukierunkowana na racjonalne wykorzystanie ziemi”. Tak F. Albisinni, *Diritto agrario territoriale...*, s. 81.

dycyjnymi działalnościami rolniczymi”, a więc z uprawą gruntu, gospodarką leśną i hodowlą zwierząt. Pomimo że przyjmowanie osób i gościnność w istocie nie są działalnościami rolnymi, lecz handlowymi, mogą być włączone w ogólne ramy przedsiębiorczości rolnej, jeżeli spełniają wymienione w art. 2 ustawy trzy podstawowe kryteria: po pierwsze – są powiązane z działalnością typowo rolniczą, po drugie – wykonuje je ten sam przedsiębiorca rolny, prowadzący tradycyjną działalność rolniczą, a po trzecie – w celu ich realizacji wykorzystuje on własne gospodarstwo rolne.

Ustawodawca wyraźnie określił w tym punkcie konieczność wystąpienia dwóch „wspólnych mianowników”: podmiotowego i przedmiotowego¹⁴. Są one niezbędnymi elementami kreującymi powiązanie, nie tylko dla agroturystyki, ale dla wszystkich działalności powiązanych. Warunek jedności podmiotu jest spełniony wtedy, kiedy ten sam przedsiębiorca rolny wykonuje działalność podstawową i powiązaną. Przedmiotowy „mianownik” oznacza, że działalność powiązana musi być wykonywana w ramach organizacji stworzonej do prowadzenia podstawowej działalności rolniczej, przy wykorzystaniu zasobów i wyposażenia tej organizacji. Należy dodać, że działalność powiązana nie jest równorzędna z działalnością rolniczą, ale jest względem niej działalnością dodatkową, uboczną i uzupełniającą. Działalność o takim charakterze wiąże się funkcjonalnie z podstawową działalnością rolniczą, służy jej rozwojowi i realizacji ustalonego dla niej celu oraz uzupełnia dochody uzyskiwane z podstawowej działalności rolniczej¹⁵.

3. Oprócz warunku podmiotowego i przedmiotowego, kodeks cywilny w art. 2135 ust. 3 ustanawia dodatkowe kryterium: parametr przewagi. Oznacza on, że przyjmowanie osób i gościnność kwalifikują się jako działalności powiązane pod warunkiem, że są wykonywane z przeważającym wykorzystaniem wyposażenia lub zasobów gospodarstwa, normalnie stosowanych w działalności rolniczej¹⁶. Jednak zdaniem

¹⁴ Na temat pojęcia działalności powiązanych zob. A. Germanò, *L'impresa agricola*, „Diritto e Giurisprudenza Agraria e dell'Ambiente” 2001, nr 9/10, s. 504 i n.; R. Budzinowski, *Nowa definicja...*, s. 97 i n.

¹⁵ A. Germanò, op. cit., s. 514 (i powołana przez autora E. Rook Basile, *Impresa agricola e concorrenza, Riflessioni in tema di circolazione dell'azienda*, Milano 1988, s. 52) oraz R. Budzinowski, *Nowa definicja...*, s. 98.

¹⁶ Należy wyjaśnić, że kryteria przewagi i kryterium normalności dotyczą odgraniczenia prowadzenia gospodarstwa rolnego od czynności o charakterze handlowym. Na ten temat zob. A. Lichorowicz, *Przedsiębiorstwo handlowe a przedsiębiorstwo rolne we włoskim kodeksie*

C. A. Graziani¹⁷, pominięcie przez ustawę parametru przewagi w odniesieniu do wykorzystania gospodarstwa należy interpretować jako wykluczenie możliwości przyjmowania gości poza obszarem własnego gospodarstwa rolnego, nawet w ograniczonym wymiarze. Poprzednia ustawa w art. 3 wyraźnie zezwalała na przyjmowanie osób i gościnność poza obszarem gospodarstwa, w którym nie było budynków. Nowa regulacja jest bardziej restrykcyjna, zapewne w celu uniknięcia nadużyć, które miały miejsce w przeszłości.

W literaturze uważa się, że przyjmowanie osób i gościnność, wykonywane w sposób uboczny i drugorzędny przez przedsiębiorcę rolnego poza obszarem własnego gospodarstwa, nie mogą być kwalifikowane jako działalność agroturystyczna, ale jako działalność powiązana¹⁸. Należy także wnioskować, że oferowanie turystom noclegów przez przedsiębiorcę rolnego, bez wykorzystania w przeważającej mierze dóbr własnego gospodarstwa, nie tylko nie kwalifikuje się jako agroturystyka, ale w ogóle nie spełnia kryterium powiązania wynikającego z art. 2135 wł. k.c., a więc jest *de facto* działalnością handlową. Na podstawie powyższej analizy można sformułować ogólną tezę, iż działalność agroturystyczna będzie miała miejsce wówczas, gdy przyjmowanie osób i gościnność będą świadczone przy wyłącznym użyciu wyposażenia i zasobów gospodarstwa rolnego normalnie stosowanych w prowadzeniu działalności ściśle rolniczej¹⁹. Warto dodać, że w doktrynie przyjmuje się, że do tych zasobów zaliczają się grunty rolne, a zatem działalność prowadzona w gospodarstwie nieposiadającym ziemi nie może być zakwalifikowana jako agroturystyka²⁰.

4. Przedstawione kryteria powiązania (podmiotowe i przedmiotowe) oraz kryterium wykorzystania gospodarstwa rolnego nie są jedynymi, jakie ustawodawca określił w odniesieniu do działalności agroturystycznej, mając na celu zakwalifikowanie jej jako powiązanej działalności rolniczej. Z uwagi na fakt, że zakres działalności agroturystycznej nie ogranicza się jedynie do przyjmowania osób i gościnności, w dalszej części pracy zaprezentowane zostaną inne jej formy i ustalone w stosunku do nich kryteria.

cywilnym, w: *Prace z wynalazczości i ochrony własności intelektualnej, Księga pamiątkowa ku czci Profesora Janusza Szewca*, Kraków 2004, s. 243 i n.

¹⁷ C. A. Graziani, *Definizione di attività agrituristiche...*, s. 411 i n.

¹⁸ Ibidem, s. 411.

¹⁹ Ibidem, s. 412.

²⁰ Ibidem, s. 412.

Ustawa nr 96/2006 w art. 2 pkt 3 do działalności agroturystycznej zalicza podawanie posiłków i napojów, degustację produktów wytworzonych w danym gospodarstwie oraz organizowanie, także poza terenem gospodarstwa rolnego, działalności rekreacyjnej, kulturalnej i dydaktycznej oraz wycieczek, imprez sportowych i turystyki konnej, o ile ich celem jest waloryzacja terytorium i dziedzictwa wiejskiego. W tym wypadku ustawodawca zastosował odstępianie od zasady „jedności gospodarstwa”, co jest *novum* w porównaniu z ustawą z 1985 r., która w art. 2c przewidywała organizowanie „działalności rekreacyjnych i kulturalnych w granicach gospodarstwa rolnego”. Wyjątek ten uzasadniają oczywiste względy, bowiem na realizację takich form aktywności obszar gospodarstwa może okazać się za mały. Ustawa zastrzega dla wymienionych działalności inne kryteria powiązania. Zgodnie z art. 4 pkt 5, mogą one samodzielnie stanowić działalność agroturystyczną (niezależnie od prowadzenia gościnności i podawania posiłków) tylko wtedy, gdy wykazują powiązanie z działalnością rolniczą z natury i zasobami gospodarstwa rolnego, a także z innymi funkcjami ukierunkowanymi na poznanie dziedzictwa historyczno-przyrodniczego i kulturowego terytorium. Działania, które nie spełniają takiego powiązania, mogą być świadczone jedynie jako usługi uzupełniające i pomocnicze, zarezerwowane dla gości zakwaterowanych w gospodarstwie²¹.

Dla porównania warto nadmienić, że według polskich przepisów wszystkie usługi świadczone przez rolnika, w tym działania rekreacyjne i kulturalne, mogą odbywać się wyłącznie w gospodarstwie rolnym i muszą być związane z pobytem turystów²². Należy wnioskować, że podkreślenie konieczności wystąpienia powiązania miało w ustawodawstwie włoskim i polskim podobny cel, tj. niedopuszczenia do rozwinięcia działalności o takich rozmiarach lub charakterze, które powodowałyby nieuczciwą konkurencję dla usług świadczonych przez inne podmioty na obszarach wiejskich²³.

Powracając do podstawowych form działalności agroturystycznej, tj. przyjmowania osób i gościnności, należy dodać, że te dwa pojęcia nie są

²¹ L. Paoloni, *Criteri e limiti...*, s. 496. Według przykładu autorki, korzystanie z basenu przez gości będzie kwalifikowane jako działalność uzupełniająca w stosunku do działalności agroturystycznej, natomiast udostępnianie basenu osobom trzecim kwalifikuje się już jako działalność handlowa.

²² Zob. art. 3 ustawy z 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, Dz. U. Nr 173, poz. 1807 z późn. zm.

²³ Taką tezę w odniesieniu do przepisów włoskich wysuwa L. Paoloni, *Criteri e limiti...*, s. 497.

jednoznaczne i stanowią odrębne byty prawne, co oznacza, że wystąpienie tylko jednego z nich, przy spełnieniu kryteriów powiązania, wystarcza, aby można mówić o działalności agroturystycznej. Przyjmowanie osób jest bardziej ogólnym określeniem niż gościnność i oznacza przyjmowanie osób trzecich i oferowanie im różnorodnych usług przez przedsiębiorcę rolnego we własnym gospodarstwie. Taką działalność można zakwalifikować jako działalność agroturystyczną, jeżeli przyczynia się do realizacji celów wymienionych w art. 1²⁴. Z uwagi na wielość celów oraz ich ogólnikowy charakter, jako agroturystyczne działalności mogą zostać zakwalifikowane różnorodne usługi, np. prowadzenie ogrodu botanicznego, warsztatu rzemieślniczego, mini zoo lub gospodarstwa dydaktycznego oraz zabiegów mających na celu poprawę zdrowia i urody²⁵. Nasuwa się wniosek, że cele, jakie ustawa przypisuje agroturystyce, przy spełnieniu kryterium powiązania, pozwalają na szeroki wachlarz działalności agroturystycznej.

5. Opisywany wcześniej parametr przewagi dotyczący wykorzystania gospodarstwa rolnego, został zastosowany przez ustawodawcę również w odniesieniu do działalności rolniczej, która – zgodnie z art. 4 pkt 2 – ustawy musi być „przeważająca”²⁶. Przewaga podstawowej działalności rolniczej powinna znaleźć swoje odzwierciedlenie w czasie poświęcanym na jej prowadzenie. Zgodnie z art. 4 pkt 2, „aby organizacja działalności agroturystycznej nie nabrała takich rozmiarów, które spowodowałyby utratę powiązania z działalnością rolniczą, należy zastosować szczególne odniesienie do czasu pracy, potrzebnego do prowadzenia poszczególnych działalności”. Jak zauważa L. Paoloni, to kryterium jest pewnego rodzaju *fictio iuris* z powodu trudności, na jakie podmioty trzecie natrafiłyby przy

²⁴ Art. 1 wymienia 8 celów, jakie ma realizować turystyka wiejska: „a) chronić, kwalifikować i dowartościowywać specyficzne zasoby każdego terytorium; b) wspierać zachowanie aktywności człowieka na obszarach wiejskich; c) wspierać wielofunkcyjność w rolnictwie i różnicowanie dochodów rolniczych; d) wspierać inicjatywy dotyczące ochrony ziemi, terytorium i środowiska, przejawiane przez przedsiębiorców rolnych poprzez wzrost dochodów gospodarstwa i poprawę jakości życia; e) odzyskać dziedzictwo wiejskich zabudowań w ramach ochrony krajobrazu; f) wspierać produkcje typowe (tradycyjne i regionalne), produkcje wysokiej jakości i powiązane z tradycją gastronomiczną; g) promować lokalną kulturę i edukację w zakresie żywienia; h) wspierać rozwój rolnictwa i leśnictwa;

²⁵ L. Paoloni, *Criteri e limiti...*, s. 435

²⁶ Słowo „przeważająca” wyraża aspekt ilościowy. Zastąpiło ono określenie „główna”, z ustawy nr 730/85, które akcentowało stosunek jakościowy.

weryfikacji spełnienia takiego kryterium²⁷. Poza podstawowym parametrem czasu, wyznaczonym przez ustawodawcę, szczegółowe ustalenie specyficznych kryteriów przewagi należy do kompetencji regionów²⁸. Przeniesienie akcentu jakościowego na ilościowy w nowej ustawie, z odniesieniem do czasu pracy, spowodowało istotne zmiany w wymiarze praktycznym, które determinują sposób prowadzenia działalności agroturystycznej²⁹.

Kryterium przewagi ustawodawca odniósł także do posiłków i napojów podawanych gościom, które – zgodnie z dyspozycją art. 3 pkt 3b – w przeważającej części powinny składać się z własnych produktów. Chodzi tu o potrawy i napoje przygotowane lub przetworzone we własnym lub w innym gospodarstwie rolnym z surowców pochodzących z własnego gospodarstwa (art. 2 pkt 4). Podawanie posiłków i napojów, składających się w większości z produktów pochodzących z własnego gospodarstwa rolnego, jest nietypową działalnością powiązaną. Nie została ona bowiem wymieniona w art. 2135 wł. k.c., ale z uwagi na fakt, że spełnia kryteria określone w akapicie 1, poprzez analogię jest kwalifikowana jako działalność powiązana³⁰. Do takich nietypowych działalności powiązanych należą te działalności, które spełniają kryteria podmiotowe i przedmiotowe powiązania z działalnością rolniczą z natury³¹.

Obowiązek serwowania własnych produktów, jako warunek powiązania z działalnością rolniczą, znajduje uzasadnienie ze względów praktycznych. Stwarza bowiem nowe możliwości zbytu i poprawy rentowności produktów, które nie są w stanie konkurować na rynku *commodities*, a ponadto zachęca do powracania do produkcji rolnej, coraz częściej porzucanej z powodu jej nieopłacalności.

²⁷ L. Paoloni, *Criteri e limiti...*, s. 491.

²⁸ Regiony mogą określić inne parametry, np. wysokość przychodów.

²⁹ Dla zobrazowania różnic obu określeń można podać następujące przykłady: na podstawie ustawy z 1985 r., stosującej parametr jakościowy, udostępnienie pola golfowego, na które przeznaczono przeważającą ilość gruntów należących do gospodarstwa, nie mogłoby być zakwalifikowane jako działalność agroturystyczna, nawet jeżeli faktyczny czas poświęcany tej działalności byłby krótszy od czasu przeznaczanego na działalność ściśle rolniczą. Z kolei, do agroturystyki mogłyby być zaliczone usługi gastronomiczne, nawet gdyby pochłaniały większość czasu pracy przedsiębiorcy rolnego.

³⁰ Por. C. A. Graziani, *Definizione di attività...*, s. 414.

³¹ Na temat rozróżnienia działalności powiązanych typowych i nietypowych zob. np. M. Goldoni, *Esercizio normale dell'agricoltura e agrarietà dell'impresa*, „Rivista di Diritto Agrario” 1995, z. 2, s. 313.

Ustawa reguluje także kryteria, jakie mają spełnić produkty mniejszościowe, wchodzące w skład posiłków. Zgodnie z art. 4 pkt 4d, „muszą one pochodzić od lokalnych wytwórców żywności i odnosić się do regionalnej produkcji rolnej”. O tym, jak istotne znaczenie w działalności agroturystycznej ma podawanie własnych produktów, świadczy przepis, który szczegółowo reguluje sposób postępowania w sytuacji, gdy obiektywne spełnienie warunku z pkt 4d jest niemożliwe. Wówczas, jak stanowi pkt 4e, ustala się ograniczoną ilość produktów o innym pochodzeniu, które są w stanie zagwarantować wysoką jakość i tradycyjny charakter podawanych posiłków.

Odejście od obowiązku serwowania w większości własnych produktów możliwe jest tylko w ograniczonych przypadkach, wymienionych w punkcie 4f: klęsk żywiołowych, epidemii chorób roślin lub zwierząt potwierdzonych przez władze regionu. Brak możliwości podawania własnych produktów z powodu wyżej wymienionych okoliczności musi zostać zgłoszony do urzędu gminy, która czasowo upoważnia do prowadzenia dalszej działalności agroturystycznej.

Kolejnym obowiązkiem jest podawanie posiłków ze szczególnym uwzględnieniem produktów typowych i posiadających oznaczenia DOP, IGP, STG, DOC, DOCG³², a także wpisanych na krajową listę tradycyjnych produktów żywnościowych. Niespełnienie tego obowiązku przez przedsiębiorcę rolnego skutkuje tym, że wykonywanie przez niego zadań gastronomicznych nie może być zakwalifikowane jako działalność agroturystyczna³³. Opisane kryteria, ograniczające niezależność przedsiębiorstw rolnych w sposobie prowadzenia agroturystyki, mają swoją pozytywną stronę. Po pierwsze, stwarzają okazję do promocji produktów DOP, IGP, STG, DOC, DOCG, a po drugie powodują, że oferta skierowana do turysty-klienta jest bardziej kompletna, a przez to może lepiej spełnić jego oczekiwania, szczególnie w zakresie poznania miejscowych tradycji kulinarnych.

Z przeprowadzonej analizy parametrów ilościowych wynika, że działalność agroturystyczna nie może przeważać nad aktywnością rolniczą, co oznacza, że czas poświęcany na działalność agroturystyczną, nie może być dłuższy od czasu koniecznego do wykonywania tradycyjnych prac rolnych.

³² Są to skróty oznaczeń: Chroniona Nazwa Pochodzenia, Chronione Oznaczenia Geograficzne, Gwarantowana Specjalność Tradycyjna oraz (w odniesieniu do win) Kontrolowana Nazwa Pochodzenia oraz Kontrolowana i Gwarantowana Nazwa Pochodzenia.

³³ C. A. Graziani, *Definizione di attività...*, s. 424.

Po drugie, udział własnych produktów w posiłkach podawanych gościom musi być przeważający. Ustawodawca wprowadził powyższe wymogi, które – zgodnie z jego kompetencjami – mają charakter ogólny, pozostawiając w gestii regionów szczegółowe sformułowanie kryteriów odpowiednich dla specyfiki danych regionów. Dlatego działalność agroturystyczna, aby kwalifikować się jako powiązana, musi spełniać także kryteria i ograniczenia określone w przepisach regionu, w którym jest wykonywana. Jednak nie wszystkie kryteria zostały sformułowane w duchu poszanowania art. 117 Konstytucji Włoch. Poważne zastrzeżenia w tym względzie³⁴ budzi restrykcyjny warunek, który w istotny sposób ogranicza rozmiary działalności agroturystycznej, wynikający z art. 4 pkt 3. Stanowi on, że podstawowa działalność rolnicza uznawana jest za przeważającą, jeżeli usługi przyjmowania osób i podawania posiłków są świadczone najwyżej dla 10 osób.

6. W tym miejscu warto spojrzeć na omawianą tematykę z nieco szerszej perspektywy i zastanowić się, czy ustawodawca włoski w formułowaniu definicji działalności agroturystycznej uwzględnił definicję działalności rolniczej wprowadzonej w art. 2 przez rozporządzenie nr 1782/2003³⁵. W kontekście art. 2 nasuwa się bowiem pytanie, czy rolnik, który ogranicza swoją aktywność rolniczą do „utrzymywania ziemi w dobrej kulturze rolnej zgodnej z ochroną środowiska”, może prowadzić działalność agroturystyczną. Według C. A. Graziani³⁶, podmiot, który nie produkuje lub nie przeznaczają dóbr lub usług na rynek, lecz ogranicza się jedynie do utrzymywania ziemi w dobrym stanie, nie jest przedsiębiorcą w rozumieniu art. 2082 wł. k.c.³⁷ Ale właśnie poprzez wykonywanie działalności agroturystycznej, która jest ukierunkowana na rynek, rolnik spełniłby kryteria przewidziane dla przedsiębiorcy w art. 2082 wł. k.c. i mógłby stać się przedsiębiorcą rolnym³⁸. W tym wypadku prowadzona przez niego działalność agroturystyczna nie mogłaby obejmować podawania posiłków i napojów, ponieważ rolnik, który niczego nie wytwarza, nie byłby w stanie zreali-

³⁴ Zob. L. Paoloni, *Criteri e limiti...*, s. 492.

³⁵ Rozporządzenie Rady WE nr 1782/2003 z 29 września 2003 r., Dz. Urz. WE L 270 z 21 października 2003 r.

³⁶ C. A. Graziani, *Definizione di attività...*, s. 419 i n.

³⁷ Według art. 2082 wł. k.c., przedsiębiorcą jest ten, kto zawodowo prowadzi zorganizowaną działalność gospodarczą w celu produkcji lub wymiany dóbr lub usług.

³⁸ Przedsiębiorca rolny prowadzi szczególną działalność gospodarczą, tj. działalność rolniczą, polegającą na produkcji dóbr użytkowych z przeznaczeniem na rynek.

zować wymogu z art. 4 pkt 4, tj. korzystać w przeważającej mierze z własnych produktów.

W przypadku rolnika, który nie produkuje, a zajmuje się jedynie utrzymaniem ziemi w dobrym stanie, pojawia się problem niespełnienia kryterium przewagi ilościowej tego rodzaju działalności rolniczej, która z racji swej natury nie pochłania wiele pracy i czasu, lecz także nie przynosi dochodów. Regiony muszą ustalić odpowiednie kryteria ilościowe również i dla takich funkcji rolniczych (mogłyby zastosować bardziej wyrafinowane kryteria, np. przeliczenie wartości usług rolnośrodowiskowych). Nasuwa się wniosek, że kryterium powiązania działalności agroturystycznej z tradycyjną pracą rolniczą utrudnia zastosowanie przepisów europejskich i w przyszłości może wymagać interwencji ustawodawcy, reforma wspólnej polityki rolnej z 2003 r. bowiem poszerzyła pojęcie działalności rolniczej o inne niż jej tradycyjne formy.

Podjmując zagadnienie ujęcia przez włoskiego ustawodawcę aspektu podmiotowego prowadzenia działalności agroturystycznej, należy stwierdzić, że według nowej ustawy nr 96/2006 rolnik nie musi osobiście i wyłącznie prowadzić agroturystyki. Art. 2 pkt 2 rozszerza ten zakres podmiotowy i dodaje, że „działalność agroturystyczną mogą wykonywać przedsiębiorcy rolni także w charakterze zorganizowanym jako spółka osobowa lub kapitałowa, jak również członkowie rodziny przedsiębiorcy rolnego, w rozumieniu art. 230 bis wł. k.c., oraz pracownicy jego przedsiębiorstwa rolnego”. Formułując taki zapis, ustawodawca ściślej powiązał działalność agroturystyczną z przedsiębiorstwem rolnym niż z przedsiębiorcą. Jednak prawowitym właścicielem (*il titolare*), prowadzącym działalność agroturystyczną, pozostaje przedsiębiorca rolny, a członkowie jego rodziny mogą występować jedynie w roli pracowników³⁹. Regulacje w prawie polskim nie sięgają po tak rozbudowane formy, niemniej jednak ustawa o swobodzie działalności gospodarczej z 2004 r. wprowadziła pozytywną zmianę, dzięki której rolnik nie musi osobiście świadczyć usług agroturystycznych. Art. 3 ustawy nie nakazuje wykonywania działalności osobiście, a zatem dopuszcza korzystanie z pomocy osób trzecich.

Na zakończenie analizy kryteriów powiązania należy dodać, że ustawodawca włoski w art. 2 pkt 5 ustawy 96/2006 *expressis verbis* stanowi, że dochód uzyskiwany z działalności agroturystycznej jest dochodem rolniczym. Taki zapis wykluczył możliwość dowolnego i różnego kwali-

³⁹ F. Albisinni, *Definizione di attività...*, s. 460.

fikowania działalności przyjmowania osób i gościnności w gospodarstwie rolnym w ramach innych regulacji prawnych.

Ustawodawstwo włoskie, jako jedno z pierwszych w Europie, unormowało agroturystykę w formie przyjmowania osób i gościnności w gospodarstwie rolnym, dowartościowując w ten sposób zasoby związane z rolnictwem. W innych krajach ten szczególnie rodzaj gościnności jest często ujmowany w ramach bardziej ogólnego sektora „turystyki wiejskiej”, do którego należą małe wiejskie hotele, pensjonaty, prywatne domy i kwatery⁴⁰. Ustawodawca włoski, wiążąc agroturystykę z gospodarstwem i przedsiębiorcą rolnym, realizuje wytyczne UE w kwestii wsparcia rozwoju obszarów wiejskich poprzez zachęcanie rolników do pozostania na obszarach wiejskich, wskazując możliwości różnicowania działalności i tworzenia dodatkowych źródeł dochodów⁴¹. Agroturystyka bowiem jest czynnikiem aktywizacji ekonomicznej i społecznej regionu. Powoduje wzrost zatrudnienia i przejęcie nadwyżek siły roboczej w rolnictwie oraz wzrost dochodów rolników świadczących usługi turystyczne w gospodarstwach rolnych⁴². Ponadto sprzyja też zachowaniu i promocji lokalnych tradycji i krajobrazów.

7. Przeprowadzone rozważania skłaniają do sformułowania kilku uwag prawnoporównawczych, dotyczących pojęcia działalności agroturystycznej w prawie polskim i włoskim. Nasze ustawodawstwo nie poświęca tej problematyce należytej uwagi, o czym świadczy nie tylko brak aktu prawnego regulującego w sposób kompleksowy agroturystykę, ale przede wszystkim nieuregulowanie definicji działalności agroturystycznej. Istnieją jedynie określenia wynajmowania przez rolników pokoi i miejsc na ustawianie namiotów, sprzedaży posiłków domowych i świadczenia w gospodarstwach rolnych innych usług⁴³. Aktualne przepisy nakładają wprawdzie obowiązek powiązania wyżej wymienionych działalności z gospodarstwem rol-

⁴⁰ G. lo Surdo, *Turismo rurale e agriturismo: necessità di una politica coerente*, „Agrituristi” 2001, nr 2, s. 18.

⁴¹ W kwestii wytycznych UE zob. rozporządzenie Rady nr 1257/99/WE z 17 maja 1999 r. dotyczące wsparcia rozwoju wsi przez Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej (EAGGF), Dz. Urz. WE L 161 z 26 czerwca 1999 r. oraz rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 z 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), Dz. Urz. WE L 277 21 października 2005 r.

⁴² Szerzej na temat ekonomicznej funkcji agroturystyki zob. np. K. Ostaszewski, *Gospodarstwo jako czynnik aktywizacji gospodarki regionalnej*, w: *Wspólna polityka rolna – szansa polskiego rolnictwa*, red. J. M. Izdebski, M. Szewczak, Lublin 2006, s. 121 i n.

⁴³ Zob. art. 3 ustawy o swobodzie działalności gospodarczej z 2004 r.

nym, ale nie przewidują ich powiązania z tradycyjną działalnością rolniczą. W praktyce ma to ten skutek, że agroturystyka jest prowadzona w domach o charakterze podmiejskim lub w gospodarstwach rolnych, które ograniczyły lub w ogóle zaniechały działalności produkcyjnej. Działalność prowadzona w takiej formie ma bardziej charakter turystyki wiejskiej i mija się z założeniami agroturystyki, która powinna wiązać się z tradycyjnym modelem gospodarstwa rodzinnego⁴⁴. Brak powiązania z działalnością rolniczą wynika z faktu, że w polskim porządku prawnym brakuje definicji zarówno działalności rolniczej, jak i działalności powiązanych. Ze względu na niekompletność przepisów przyjmuje się *implicite*, że agroturystyka powinna być związana z czynnym gospodarstwem rolnym.

Uzasadnione byłoby wprowadzenie do naszego ustawodawstwa w sposób systemowy i spójny (co wielokrotnie postulowano w literaturze⁴⁵) pojęcia działalności rolniczej, obejmującej nie tylko tradycyjne działalności produkcyjne, ale także działalności z nimi powiązane, wśród których znalazłyby się agroturystyka.

Kolejną ważną kwestią jest ustalenie jasnych kryteriów powiązania agroturystyki z działalnością rolniczą. Na podstawie analizy włoskich rozwiązań można wnioskować, że precyzyjne kryteria ustalające ramy prowadzenia działalności pozarolniczej, umożliwiają rolnikowi zachowanie uprzywilejowanego statusu, zachęcają do kontynuowania produkcji rolnej i zarazem przeciwdziałają nieuczciwej konkurencji na terenach wiejskich. Zintegrowanie turystyki wiejskiej z rolnictwem rozwiąże dwie główne kwestie stanowiące o jej rozwoju: finansowania niezbędnych na jej funkcjonowanie nakładów inwestycyjnych ze środków przeznaczonych na restrukturyzację i modernizację rolnictwa oraz wyłączenia jej spod pozarolniczego opodatkowania⁴⁶. Wprowadzenie w polskich przepisach kryterium powiązania, zobowiązującego do podawania produktów pochodzących z własnego gospodarstwa oraz produktów regionalnych, mogłoby korzystnie wpłynąć na rentowność produkcji, a także na szerzenie wiedzy o lokalnych tradycjach gastronomicznych i rzemiośle rolnym. Ponadto turystyka wiejska związana z rolnictwem pozytywnie wpływa na zmianę społeczno-ekonomicznej struktury wsi i dlatego też w tym rozwiązaniu należy dostrzec przyszłość polskiego rolnictwa.

⁴⁴ Postulat powiązania agroturystyki z gospodarstwem rodzinnym zgłasza J. Raciborski, *Uregulowania prawne...*, s. 98.

⁴⁵ Zob. R. Budzinowski, *Nowa definicja...*, s. 101; idem, *Prawne pojęcie działalności...*, s. 167 i n.

⁴⁶ M. Błażejczyk, op. cit., s. 84.

FARM TOURISM AS A FORM OF AGRICULTURAL ACTIVITY IN ITALIAN LAW

S u m m a r y

Polish legislation lacks one broad and comprehensive definition of agricultural activity. Legal regulations concerning farm tourism in Poland are dispersed in different legislation acts. Therefore it is worthwhile taking a closer view on the notion of farm tourism as an agricultural activity, or activity related to agriculture as defined in Italian law.

The main deliberations are focused on the analysis of the criteria that connect farm tourism with agricultural activity as set out in Act 96/2006 on farm tourism. Those criteria are variable, detailed and they precisely determine the boundaries within which farm tourism may be conducted.

In the concluding remarks, *de lege ferenda* on the notion of farm tourism in Polish law have been presented. The author points to the necessity (formulated already in the literature) of inserting into Polish legislation of the notion of agricultural activity. This should be performed in a systematic and coherent way, and the notion should include not only the traditional production activities but various related activities, such as farm tourism, as well. Doing it, however, shall require determination of clear criteria what related activities are, as only their fulfillment would allow to qualify farm tourism as an agricultural activity.

AGRITURISMO COME L'ATTIVITÀ AGRICOLA NELLA LEGISLAZIONE ITALIANA

R i a s s u n t o

Nella legislazione polacca manca un'ampia definizione dell'attività agricola e la regolamentazione dell'agriturismo è dispersa in molti atti normativi. Perciò è utile far conoscere al lettore polacco la nozione di attività agrituristica come specie dell'attività agricola (attività connessa) nella legge italiana.

Principali considerazioni si concentrano sull'analisi dei criteri di connessione previsti dalla legge n. 96/2006 sulla disciplina dell'agriturismo. I criteri sono vari, dettagliati e individuano con precisione i limiti dell'esercizio dell'attività agrituristica.

Nella conclusione vengono presentati alcune riflessioni *de lege ferenda* sulla nozione dell'attività agrituristica nella legge polacca. L'Autrice indica la necessità (formulata già nella dottrina) di inserire in modo sistematico e coerente nella legislazione polacca la nozione dell'attività agricola, comprendente non solo le tradizionali attività produttive, ma anche le attività connesse, tra cui quella dell'agriturismo. Ciò richiede l'individuazione di chiari criteri di connessione, che permetterebbero di qualificare l'agriturismo come attività agricola.